

Lalə Məmmədova Nəzrin İsmayılova⁹
İNGİLİS DİLİNİN XÜSUSİ MƏQSƏDLƏRƏLƏ TƏDRİSİ

Bu gün ingilis dili bənəlmiləl dil statusu almış, ən çox danışılan dillərdən biridir. Yer kürəsində mövcud olan 6 materikin hər birində bu dil danışılır. İngilis dili Birləşmiş Krallıq (The UK), ABŞ, Yeni Zelandiya və Avstraliyanı ana dilidir. İngilis dili elm-texnikanın, İnternertin dilidir. Ali məktəblərin Pedaqojoi və Dilşünaslıq fakültələrində təhsil alan tələbələr ingilis dilini filologiya zəminində öyrənirlər. Texniki, iqtisadi, hərbi Ali məktəblərdə ümumi ingilis dili (general English) ilə yanaşı müvafiq ixtisaslara uyğun ingilis dili dərsləri keçirilir. Bu Xüsusi ingilis dili (Special English) kimi nəzərdə tutulur. Diqqətinizə təqdim etdiyimiz məqalədə ingilis dilinin müxtəlif aspektlərdən tədrisinin təşkil edilməsi yollarından danışacağıq. Çalışdığımız Ali Hərbi İnstitut respublikamız üçün ixtisaslı hərbiçilər hazırlayır. Bu gün elm və texnologiya sürətlə inkişaf edir. Hərbi sənayenin də inkişafı mütəşəkkil şəkildə davam etdirilir. Azərbaycan müstəqillik elan edib öz ordu quruculuğuna başladı. Bu gün hərbi sənayesi də inkişaf edir, hərbi maşınlar, tərəqqisinə nail olunan müasir silahlar xarici dillərin öyrənilməsinə tələb edir.

Hərbi mövzuları bilmək üçün ilk növbədə terminoloji lüğətlə işləməyi öyrənməliyik.

Terminologiyayı öyrənməliyik. **Termin** müxtəlif ixtisas və peşə sahibləri ilə əlaqədaolan ixtisas sözləridir.

İngilis dilində bəzi sözlər həm adi mənaya malikdir, həm də termin kimi istifadə olunur. **Məsələn, "tank"- "sözü- çən, bak, və "tank" hərbi nəqliyyat növü**

Branch-budaq. Branches of army-ordu növləri

"Ground forces" - quru qoşunları. "Marine Corps"-dəniz piyadası

"Navy" – Donanma "Air forces—Hərbi hava qüvvələri

Hərbi ingilis dili hərbi mətnlərin öyrənilməsində, oxunmasında, ingilis dilinin praktik və nəzəri cəhətdən öyrənilməsinə nəzərdə tutur. Bu zaman şifahi və yazılı ingilis dilinin Hərbi hava qüvvələri, quru qoşunlar hərbi dənizçilik sahələrində öyrənilməsi araşdırılır. Bənəlmiləl hərbi təlimlərdə ingilis dili hərbi əməliyyatların aparılmasında, hərbiçilərlə ünsiyyət yaratmağa imkan yaradır. Bu dili, (ingilis dili) müxtəlif ölkələrdən olan qüvvələrin birgə əməliyyatı zamanı hərbi əməllərin verilməsi, döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinin anlaşılması üçün istifadə olunur. (1,45)

Təbii belə bir problemlə qarşılaşdıqda hərbi terminologiyanın öyrənilməsi vacibdir. Bunun üçün dil dərslərində öncədən hərbi terminlər müdaviyəyə öyrədilməlidir.

Müəllim dərslərində tələbələrə hərbi terminlər üzrə cədvəl təqdim edə bilər

Military Forces

	Military forces	Hərbi qüvvələr	Военные силы
	Army	Ordu	Армия
	Armament	Silahlanma	Вооружатся
	Disarmament	Tərkisilah olmaq	Разоружение
	To fight	Döyüşmək, vuruşmaq	Сражаться
	Fighting	Döyüş	Сражение
	A battle	Döyüş, savaş	Бой
	To operate	əməliyyat keçirmək	вести военную операцию
	Military operation	Hərbi əməliyyat	Военная операция
0	To defend	Müdafiə etmək	Защищать
1	War	Müharibə	война
2	Peace	Dinclik, sülh	Мирное спокойствие
3	Wounded people	Yaralanmış insanlar	Раненные
4	The cases	Yaralılar	Раненные
5	A soldier	əsgər	Солдат
6	An officer	Zabit	Офицер
7	Marshal	Marşal	Маршал
8	Admiral	Admiral	адмирал
9	General	General	Генерал
10	Major	Mayor	Майор
11	Colonel	Polkovnik	Полковник
12	Sub colonel	podpolkovnik	Подполковник
13	Lieutenant colonel	Podpolkovnik	Подполковник

⁹ Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut mammadovlala@gmail.com

PEDAQOĞİKA- ПЕДАГОГІКА

14	Capitan	Kapitan	Капитан
15	Lieutenant	Leytinant	Лейтинант
16	Sergeant	Çavuş	Сержант
17	Weapon	Silah	Оружие
18	Nuclear weapon	Nüvə silahı	Ядерное оружие
19	Gun	Pistolet, revolver	Пистолет
20	Rifle	Tüfəng	Ружье
21	Machine gun	Pulemyot	Пулемет
22	tank	Tank	Танк
23	Fleet	Donanma,dəniz flotilyası	Морская флотилия
24	Navy	Dəniz qüvvələri	Военные морские силы
25	Air Force	Hava qüvvələri	Воздушные военные силы
26	ADA air defense artillery	Zenit artilleriyası	Зенитная артиллерия

Text Azerbaijan Army

The armed forces of Azerbaijan consist of three branches: the Azerbaijani Land Forces, the Azerbaijani Air and Air Defence Force, and the Azerbaijani Navy. The country has about 56,850 ground force troops, with additional paramilitary forces of 15,000. Associated forces include the Azerbaijani National Guard, the Internal Troops of Azerbaijan, and the State Border Service, which can be involved in state defense under certain circumstances

1. Read the text and answer the questions

A) How many branches do Azerbaijan Army consist of?

B) How many ground force troops do Azerbaijan have?

Mətnlərdən, məqalələrdən asılı olaraq tərcümə variasiyası da mövzuya uyğunlaşdırılmalıdır. Məsələn,

Nairobi International Convention on Removal of Wrecks, 2007

«Nairobi International Convention on Removal of Wrecks, was adopted on 18 May, 2007 by the International Conference on the Removal of Wrecks convened by the International Marine Organization (IMO) at the Headquarters of the United Nations office at Nairobi (UNON) from 14 to 18 May, 2007. The Convention provides the legal basis to enable States to remove, or have removed from their coastlines and waters around the coasts, wrecks posing a hazard to the safety of shipping or to the marine environment.»

Gördüyümüz kimi, mətn rəsmi konfrans materialıdır. Onun tərcüməsində də rəsmi üsuldan istifadə olunmalıdır. İlk cümlə məchul növdə işlədilmişdir, buna görə də cümlənin tərcüməsi də azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılaraq məchul növlə tərcümə olunmalıdır. Cümlədə “to adopt”-feildən istifadə olunub. Bilirik ki, ingilis dilində qəbul etmə- kimi üç feil mövcuddur: “to accept, to admit, to adopt”. Qeyd etməliyik ki, rəsmi-ışğuzar sənədlərin, fərmanların, qanun layihələrinin, beynəlxalq konfrans və konvensiyalarda qəbul edilən sənədlər məhz “to adopt” feili ilə verilməlidir. Bu feil rəsmi sənədlərin qəbulu ilə əlaqələndirilir. (to accept the invitation, to admit to the hospital). Materialın tərcümə variantını hazırlayaq” **Batmış Gəmilərin Çıxarılması üzrə Nayrobi Beynəlxalq Konvensiyası**

« Batmış gəmilərin çıxarılması üzrə Nayrobi Beynəlxalq Konvensiyası, Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı(İMO) tərəfindən çağırılan və BMT-nin Nayrobidə yerləşən Baş Qərargahında, 14-18 may, 2007 ci ildə keçirilən Konfransında qəbul edilmişdir. Konvensiya dənizçilik və dəniz mühitinə(ekologiyaya) vurduğu təhlükəni nəzərə alaraq, sahiləyən dövlətlərə, öz sahil suallarını çirkənləndirmədən qorumaq üçün görüləcək tədbirlərə hüquqi təminat veririr(hüquqi bazanın yaradılmasına zəmanət verir)»

Rus dilinə tərcüməsinə nəzər salaq: «Найробийская международная конвенция об удалении затонувших кораблей, 2007»

«Найробийская международная конвенция была принята 18 мая 2007 года на конференции сщаванной Международной Морской Организацией (ИМО) в штаб квартире ООН в Найроби с 14 по 18 ьфя 2007 года. Конвенция обеспечивает основу, позволяющую государствам удалять со своих береговых линий и вод вокруг побережья затонувшие корабли, представляющие угрозу безопасности судоходства или морской среде». (2, 20-21)

Hüquqi tərcüməyə nəzər salaq. Qeyd etməliyik ki, tərcümə prosesində orijinalın ayrı-ayrı leksik və qrammatik elementləri müxtəlif vasitələrlə təqdim oluna bilər. Adekvat tərcümə tələb olunarsa o zaman tərcüməçi leksik, qrammatik və stilistik transformasiyalardan istifadə edə bilər. Funksional baxımdan tərcümənin 4 növü mövcuddur: bədii, ictimai, siyasi və xüsusi. Hüquqi tərcümə tərcümənin xüsusi bölümünə aiddir. Hüquqi tərcümənin də əsaslarını bilmək mühüm şərtlərdən biridir. Əsas xüsusiyyətlərdən biri ondan ibarətdir ki, hüquqi terminlərlə zəngin olan mətnlərin tərcüməsi hazırlanarkən onun ana dili ilə müqayisəsini düzgün aparmaq tələb olunur. Burada əsas şərt lüğət ehtiyatının geniş olması və bu sözlərin ümumi ingilis dilində(general English) və xüsusi ingilis dilində(special English) qarşılıqlı düzgün müəyyənləşdirilməsidir. (3,56-57) Məsələn,

Jury- sözü general English –münsiflər heyəti, juri kimi istifadə olunur, жюри

Hüquqi termin kimi Jury –andlılar məhkəməsi- суд присяженных

Error –sözü ümumi ingilis dilində “səhv” kimi işlədilir.

Hüquqi termin kimi: Court of Error- Appelasiya Məhkəməsi(ABŞ-in bəzi ştatlarında)
 Hüquqçi terminlərinin tərcüməsində çox ehtiyatlı olmaq lazımdır.Unutmaq olmaz ki, hər bir ölkənin öz hüquq sistemi olmaqla yanaşı, özünəməxsus ifadələri də mövcuddur.

Şəhər-county-qraflıq

County-qraflıq-İngiltərədə inzibati ərazi bölgüsü qraflıqlar hesab olun

County of Berkshire-Berkşaye qraflığı; Cambridjeshire County-historic county

ABŞ-da

Şəhər-vilayət-metropolitan town

County –Amerikada-vilayət mənasında işlədilir

Hüquq terminləri-bu terminləri bilmək və öyrənilməsini davam etdirmək vacib amillərdən biridir

	Innocent	günahsız	Не виновный, жертва
	A witness	şahid	свидетель
	An evidence	Dəlil, sübut	доказательство
	A medical testimony	Tibbi ekspertiza	Медицинская экспертиза
	To kill	Öldürmək	убить
	A killer	qatil	убийца
	To murder	Öldürmək, qətlə yetirmək	убить
	A murderer	Cani, qatil	убийца
	To assassinate	Öldürmək(siyasi baxışlara görə)	Убить (по политическим убеждениям)
0	A crime	Cinayət	преступление
1	A Criminal	Törədilmiş cinayət, cani	Криминал, (преступник) 2. криминальное дело
2	To commit a crime	Cinayət törətmək	Совершить преступление

“Witness of Procsecution” Agatha Christie

“**Mr. Mayherne**, a lawyer, and his client **Leonard Vole**, a handsome 33-year-old man accused of the murder of Miss Emily French: an elderly, wealthy woman he recently befriended. Mayherne stresses to his client the gravity of the situation in which he finds himself: “I must impress upon you again that you are in very grave danger, and that the utmost frankness is necessary”. In fact, Mayherne himself believes Vole is likely guilty. Guessing this, Vole protests his innocence, and his apparent sincerity impresses Mayherne favorably”.

"Cənab Mayherin, vəkil olaraq müştərisi, dostluq etdiyi yaşlı, varlı qadın. Miss Emili Frençin, qətlində ittiham olunan yaraşlıq 33 yaşlı kişi Leonard Voul ilə söhbət edir : Mayherin öz müştərisinə vəziyyətin ciddiliyini vurğulayır: "Mən sizə bir daha bildirirəm ki, siz çox ciddi təhlükədəsiniz və səmimi olmaq və həqiqəti söyləmək lazımdır". Əslində, Mayherin özü Voulun günahkar olduğuna inanır. Bunu təxmin edən Vole günahsız olduğunu iddia edir və onu səmimiyyətinə inandırmağa çalışır”

Мистер Мейерн, адвокат, и его клиент Леонард Воул, красивый 33-летний мужчина, обвиняемый в убийстве мисс Эмили Френч, пожилой, богатой женщины, с которой он недавно подружился разговаривают . Майерн обращает внимание своего клиента на серьезность ситуации, в которой он находится: «Я должен еще раз внушить вам, что вы находитесь в очень серьезной опасности и что необходима предельная откровенность». На самом деле, сам Майерн считает, что Воул, скорее всего, виновен. Догадываясь об этом, Воле заявляет о своей невинности и своей кажущейся искренности.

Yuxarıda göstərdiyimiz tərcümə Aqata Kristinin “İddiəçinin şahidi”(Свидетель обвинения) hekayəsindən bir hissədir. Burada gördüyümüz kimi hüquqi ifadələr mövcuddur.Eyni zamanda bu bir hekayədir. Tərcümə zamanı terminlər olduğu kimi təqdim olunur eyni zamanda bədillik də unudulmamalıdır.

İqtisadi tərcümə xüsusi tərcümə nəzəriyyəsi anlayışına daxildir. "İqtisadiyyat" termini bir neçə təsnifata malikdir. Birincisi, ölkə və onun ayrı-ayrı regionlarının iqtisadiyyat sahələri, eləcə də istehsalın bəzi şərtlərinin öyrənilməsi ilə məşğul olan elmdir. İkincisi, iqtisadiyyat cəmiyyətin iqtisadi fəaliyyətini, eləcə də istehsal, paylanma, mübadilə və istehlak sistemində inkişaf edən münasibətlərin bütövlüyünü nəzərdə tutur. İqtisadiyyatın səmərəli istifadəsi problemləri araşdırılır

İqtisadi (maliyyə) tərcümə iqtisadi mətn və məqalələrin, maliyyə və mühasibat bəyannamələrinin, bank sənədlərinin, ixrac bəyannamələrinin, habelə digər maliyyə sənədlərinin tərcüməsi deməkdir. Beynəlxalq şirkətlərin işgüzar qarşılıqlı fəaliyyəti müxtəlif ölkələrdə həyata keçirildiyindən onlar daim ünsiyyət qurmalı, habelə hesablarla işləməlidirlər. İqtisadi mətnlərin tərcüməsi tərcümənin ən populyar növlərindən biridir.

The small business

«Would you like to be a proprietor of a one-man business? One-man business exists in many industries, but are probably most common in the retail trades. Imagine that you want to start a business as a shop owner. When you have decided what sort of retail shop you want to open, you will have to find the finance that you need. A lender is unlikely to offer you money to start the business unless you can provide some security for the loan. That is, you should have some asset that your creditor can turn into cash if your business fails and you are unable to repay that you

have borrowed»Mətnə diqqət yetirək. Small business-one man business –kiçik bizness kimi tərcümə ediləcəkdir. Burada “industry” sözünə rast gəlirik. Əksər hallarda bu söz “sənaye” kimi tərcümə edilir. Lakin, bu mətnə sənaye mənasında deyil –sahə-biznes sahəsi kimi işlədilmişdir. One man business exists in many industries- Kiçik biznes bir çox sahələrdə mövcuddur-kimi tərcümə edilməlidir. “Retail shop”- shop sözünün bir neçə mənası var: mağaza, dükən, sex, emalatxana. Retail-pərakəndə satış deməkdir.Retail shop-pərakəndə satışla məşğul olan mağaza mənasında işlənməlidir.

Bu mətnə suffiks və pefikslərdən istifadə olunub. Oün-öünər-sahib olmaq-sahibkarç

Lend-lender-borc vermək-sələməçi, credit-kreditor-kredit-kreditor-sələməçi,

Unlikely-un inkarlıq bildirən prefiks-istəmədən. Unable-imkansız, re-təkrar hərəkəti göstərən prefiks-repay-yenidən ödəmək,security sözzünü tmühafizə mənasında daha çox eşitməmişik, bu mətnə security-təhlükəsiz mənasında işlədilmişdir.Mətnə sinonim ifadələrə də ras gəlirik. To borrow-to lend, a lender-creditor, proprietor-owner və s.

Mətnə yeni söz və ifadələrə də raast gəlirik asset mülk, daşınmaz əmlak-propety,

To offer-təklif etmək-to suggest, frazeoloji birləşmə-to turn into cash-nəqd pula çevirmək. Buradan belə nəticə çıxır ki, müxtəlif yönümlü mövzular xüsusi diqqət tələb edir. Burada yalnız terminlərə deyil, leksik, qrammatik elementlərə də nəzər yetirmək vacib şərtlərdən biridir.Təbii iqtisadi terminləri də bilərək ümumi ingilis dilində olan sözlərlə qarışıq salmaq olmaz(4, 78) .Bəzi iqtisadi terminlərə nəzər salaq.

	An accountant	hesabdar	бухгалтер
	cash	Nəqd pul	Наличные деньги
	cashier	kassir	кассир
	A cash- desk	Kassa (marketdə)	касса
	A bill	Veksel(qiymətli kağız)	вексель
	share	Aksiya	акция
	income	Gəlir (xalis gəlir)	доход
	profit	Gəlir	доход
0	benefit	Mənfəət	Доход-выгода
1	salary	Maaş (ayliq)	Зарплата(месячный)
2	wage	Maaş(gündəlik)	Зарплата(ежедневный)

İstifadə olunan ədəbiyyat

- 1.F.Abdullayeva “Peşəkar İngilis dili”, Bakı,2021
- 2.Removal of Wrecks –International Convention of IMO, London,2007
- 3.A.E.Зеликман “Английский для юристов»,Ростов,2009
- 4.Richard Mead «English for Economics»,Longman,2000
- 5.Longman Dictionary of Contemporary English,Longman,2001
- 6.Agatha Christi “Witness of Prosecution”

Açar sözlər söz beynəlmiləl mətn qrammatika tərcümə qanun iqtisadiyyat termin

Ключевые слова: слово международный текст грамматика перевод закон экономика термин

Key words: word international text grammar translation law economics terminology

Резюме

В статье рассматривается то, как преподается английский язык для конкретных целей. Автор обратился к различным лингвистическим текстам и представил их научное исследование. Тексты, рассмотренные в предыдущей статье, охватывают широкий круг тем. Автор использовал современную литературу.

Summary

The article deals with the problem how English is taught for specific purposes. The author addressed to various linguistic texts and presented their scientific research. The texts discussed in the previous article cover a wide range of topics. The author used modern literature.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova